

Nu vill jag dock inte verka för gnällig och missnöjd. Det var så mycket jag tyckte om. Framför allt är det glädjande att ta del av en uttalad ambition att experimentera med etnografins lite stelnande former. Det är mer eller mindre uttalat i de olika artiklarna, och säkert har mycket av experimenten gått förlorat i själva textskrivandet. Det är svårt att översätta sinnesintryck till text, speciellt om man vill att den ska äga någon slags vetenskaplig giltighet, och man har genomfört projektet med skiftande konsekvens. Speciellt i Lennartssons artikel tycks mycket av intrycken blivit kvar. Vinden är bitande, avgaserna blygrå och juldekorationerna överdådiga. Texten flödar rikt och man läser med glädje. Samtidigt blir det just i detta rika flöde också uppenbart att en impressionistisk etnografi inte är utan svårigheter. Att beskriva huskroppar som slukar och spottar ut drivor av människokött, skapar också en text om ett nästan ödesmättad främlingskap i hela citykärnan. Och hur kan man egentligen veta, att de som går runt och pratar i mobiltelefon är ”inbegripna i intensiva samtal med individer som befinner sig i andra städer, i andra länder”?

Naturligtvis kan man inte det. Naturligtvis skapar man med en smula vidlyftighet också utrymme för det spekulativa. Men det finns också många fördelar. Där ambitionen om vetenskaplig exakthet kanske får ge vika en smula är kanske istället något annat vunnet. Man levandegör, skapar känsla för atmosfär och närvaro som de mer torra, täta beskrivningarna aldrig riktigt förmådde göra. Man kan säga, både vad gäller denna antologi och etnografi i allmänhet, att detta med att skapa sitt eget material ger utrymme för texter som går utanför det man känner igen. En impressionistisk, kanske vidlyftig etnografi kan tyckas vara en klen källa till kunskap, nästan en sammanblandning mellan vetenskap och det egna tyckandet, men kan lika gärna benämnas som en styrka – en tydlighet. För hur ofta döljer vi inte att vi faktiskt *tycker* något om det vi skriver under vetenskapligt torra och tillrättalagda fraser?

Elisabeth Högdahl, Lund

Rekordåren – en epok i svenskt bostadsbyggande. Thomas Hall (red.). Boverket, Konstvetenskapliga institutionen, Stockholm 1999. 224 s., ill. ISBN 91-7147-568-0.

Få epoker i Sveriges byggnadshistoria har blivit så omdebatterade som det s.k. miljonprogrammet. Upp-

takten till detta omfattande byggnadsprojekt var den bostadsbrist som vägrade ge vika trots flera decenniers försök till åtgärder. Den bostadssociala utredningen som tillsattes 1933 och vars slutbetänkande kom 1945 förespråkade ett kraftfullt agerande för att få bukt med den låga boendestandarden. Samhället skulle ta sitt ansvar för den ohållbara situation där mer än hälften av landets invånare saknade en bra bostad. Inflyttningen till städerna, där många av de befintliga bostäderna var både trånga och omoderna, fortsatte att öka i efterkrigstidens Sverige. Regeringen beslutade 1965 att satsa på en snabbare utbyggnadstakt. Planen var att årligen från 1965 och tio år framöver låta uppföra 100 000 bostäder, därav begreppet miljonprogram som myntades en kort tid efteråt.

Man planerade för den nya bebyggelsen där man kunde få loss stora tomtarealer, i stadens utkant eller flera mil från centrum. De moderna bostadsområden som växte upp i ett rasande tempo kritiserades redan under sin samtid för sin storskalighet och snart blev bilden av ödligt utplacerade höghus i grå betong den allmänt vedertagna. Byggnadstakten innebar att utformningen av ytorna mellan husen ofta åsidosattes, något som i samspel med den ensartade arkitekturen förstärkte upplevelsen av en torftig miljö. Efterkrigstidens stadsplanering präglades också av den ökande bilismen och man strävade efter en total trafikseparering. Följden blev i hög grad en anpassning till bilen, även om intentionen var en omsorg om lekande barn och andra fotgängare. Storstadsregionernas miljonprogramsområden med namn som Rosengård, Rinkeby och Hammarkullen figurerade ofta i media som typiska exempel på inhumana, problemfyllda boendemiljöer. Segregeringen bredde ut sig. Snart bodde nästan bara människor från socialt utsatta grupper i de områden som drabbats av dåligt rykte. De som hade möjlighet sökte sig tillbaka till den äldre stadskärnan, som strax innan betraktats som rivningsmogen, eller köpte villa i förorten. Miljonprogrammet betraktades länge som en enhetlig, tämligen misslyckad satsning på massproducerade flervåningshus i betong.

Sedan en tid pågår en omvärdering av den avskydda eller helt enkelt förbigångna 60- och 70-talsarkitekturen. När byggnadsbeståndet efter 30 år står inför en osäker framtid har det blivit alltmer angeläget att öka kunskapen och förståelsen för epoken, som även kallas för rekordåren. Husen som har restaurerats, genomgått omfattande förändringar eller är rivningshotade dokumenteras och kvaliteter och särarter kartläggs. Representanter för kul-

turmiljövården och konstvetenskapen har fått upp ögonen för en period som förut betraktats som fullständigt ointressant ur en arkitekturhistorisk aspekt, till skillnad från forskare inom sociologi och etnologi som tidigt engagerade sig i förortsproblematiken.

Ett tecken på detta nyvaknade intresse är att det nu har kommit ut en bok som behandlar rekordårens byggande, 1961–1975, ur arkitektonisk synvinkel. *Rekordåren – en epok i svenskt bostadsbyggande* är en antologi redigerad av Thomas Hall, professor i konstvetenskap. Målet är att beskriva epokens specifika förutsättningar utifrån flera perspektiv och därmed tränga bakom den negativa schablonbild som länge varit allena rådande.

Kristian Berg inleder med en kort redogörelse för miljonprogrammet som forskningsfält och beskriver därefter på ett klargörande sätt den politiska bakgrunden till den kraftigt ökade bostadsproduktionen under 1960-talet. Samme författare belyser föredömligt det rådande arkitekturidealet genom att följa debatten i olika facktidskrifter och juryutlåtanden. Berg konstaterar att den estetiska diskussionen inte sällan överskuggades av produktionstekniska och socioekonomiska argument.

Sonja Vidén presenterar en ambitiös genomgång av rekordårens byggnadsteknik, material och formspråk utifrån studier av olika geografiskt spridda bostadsområden i Sverige. Hon visar på en rik variation och slår fast att varken betongelement eller höghus är typiskt för epokens bostadsbyggande. Friliggande trevåningshus med tegelklädda fasader utgör i själva verket majoriteten av hus byggda under 60- och 70-talen. I ett annat kapitel redogör Vidén på liknande sätt för den vård och förändring som bebyggelsen genomgått under årens lopp. Även här finns en stor spännvidd av åtgärder – alltifrån kontinuerligt underhåll till nya fasadmaterial och demontering – beroende bl.a. på sociala, ekonomiska och tekniska faktorer.

Lisbeth Söderqvist analyserar de inblandade aktörernas ansvar och inflytande på bebyggelseutvecklingen utifrån några fallstudier i Stockholm med omnejd. Söderqvist beskriver processen bakom gestaltningen och tillkomsten av ett par bostadsområden genom intervjuer och samtidsdokument, en problematik som hon utvecklar vidare i doktorsavhandlingen *Rekordår och miljonprogram. Flerfamiljshus i stor skala*.

Stina Hagelqvist och Martin Rörby ger i sin kortfattade redogörelse för rekordårens brittiska motsvarighet ett välgörande perspektiv på det som kanske ofta be-

traktas som ett svenskt fenomen. Fler utblickar på efterkrigstidens bostadsbyggande utanför Sveriges gränser är ett viktigt fält för framtida studier.

Thomas Hall diskuterar slutligen det dilemma som uppstått mellan bevarandebeståndet av den ursprungliga arkitektoniska särarten och kravet på en attraktiv förnyad boendemiljö som följer dagens ideal. Det är angeläget att finna en lösning där en förbättring sker med en respekt och förståelse för husens historia och egenart – ett förhållningssätt som länge varit en självklarhet när det gäller den äldre byggnadskonsten.

Rekordåren – en epok i svenskt bostadsbyggande ger en väl sammansatt bild av miljonprogrammet. Genom sin breda infallsvinkel och ansats att beskriva såväl den samhällspolitiska och estetiska debatten som de byggnadstekniska förutsättningarna fyller antologin en kunskapslucka på ett nyanserat och insiktsfullt sätt. Antologin borde läsas av alla som i något avseende berörs av dessa bostadsmiljöer som är många människors hem och en omistlig del av det svenska 1900-talets historia.

Anna Ingemark, Malmö

Åsa Ahrland: *Trädgårdsväxter i historiska källor. En metodstudie av källmaterialet kring Övedskloster*. Stad & Land nr 152: 1997/MOVIUM, Sveriges lantbruksuniversitet, Alnarp 1998. 80 s., ill., ISBN 91-576-5398-4.

Den som på allvar vill studera trädgårdens historia i någon form eller något sammanhang, måste med nödvändighet ganska snart ta sig förbi de lättillgängliga tryckta och sammanfattande läroböckerna och leta sig in i arkiven, stora och offentliga som små och privata. Detta är en självklarhet för alla som verkar inom historiedisciplinerna, men har långt ifrån alltid utgjort "the mainstream" för trädgårdsväxternas folk. Konsthistoriker har förvisso banat väg i huvudfåran till ritningar och kartor, etnologer till uppteckningar och foton i folkminnesarkiv och museer, historiker till oöverskådliga travar av handskrifter i rikets arkiv, medan arkeologerna pekat med hela handen ut i fält. Det primära källmaterialet utgörs ju av materia, inte av ord, hävdar de. Få har däremot ställt trädgårdshistorikernas många frågor. Ännu färre har beaktat trädgårdsväxternas fascinerande historiska spektrum: vilka var och är de, hur många handlar det om, vilka är deras namn, när kom de till landet, hur odlades de och när och var och av vem? Och